

THE ESSENCE AND THEORETICAL FOUNDATIONS OF FOREIGN POLICY OF STATES

Sevara Marufova

Master's student

Tashkent State University of Oriental Studies

Tashkent, Uzbekistan

e-mail: erkinovnasevara09@gmail.com

ABOUT ARTICLE

Key words: international relations, collective responsibility, foreign policy, international law, society, system of international relations, foreign relations, state administration.

Received: 11.05.23

Accepted: 13.05.23

Published: 15.05.23

Abstract: In this article, the question of the relevance of the subject of interstate international relations, its connection with the state's internal policy and its inextricability is emphasized. The article also contains information about the concept of foreign policy, its essence, the components of the policy, and the evolution of the definitions given to the term foreign policy. When analyzing the structure of foreign policy, based on the sources, it was emphasized that the most important component of foreign and domestic policy is society, i.e. people.

DAVLATLAR TASHQI SIYOSATINING MOHIYATI VA NAZARIY ASOSLARI

Sevara Marufova

Magistratura talabasi

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

Toshkent, O'zbekiston

e-mail: erkinovnasevara09@gmail.com

MAQOLA HAQIDA

Kalit soʻzlar: xalqaro munosabatlar, jamoaviy javobgarlik, tashqi siyosat, xalqaro huquq, jamiyat, xalqaro munosabatlar tizimi, tashqi aloqalar, davlat boshqaruvi.

Annotatsiya: Ushbu maqolada davlatlararo xalqaro munosabatlar mavzusining dolzarbli masalasi, uning davlat ichki siyosati bilan aloqadorligi va uzviy bogʻliqligi taʼkidlangan. Shuningdek, maqola oʻz ichiga tashqi siyosat tushunchasi uning mohiyati, siyosatning tarkibiy qismlari va tashqi siyosat terminiga berilgan taʼriflar evolutsiyasi haqidagi maʼlumotlarni olgan. Tashqi siyosat tarkibi tahlil qilinganda,

manbaalarga asoslangan holda tashqi va ichki syosatning eng muhim tarkibiy qismi jamiyat ya'ni insonlar ekanligi alohida ta'kidlangan.

СУЩНОСТЬ И ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ ГОСУДАРСТВ

Севара Маруфова

студент магистратуры

Ташкентский государственный университет востоковедения

Ташкент, Узбекистан

e-mail: erkinovnasevara09@gmail.com

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: международные отношения, коллективная ответственность, внешняя политика, международное право, общество, система международных отношений, международные отношения, государственное управление.

Аннотация: В данной статье акцентируется вопрос об актуальности предмета межгосударственных международных отношений, его связи с внутренней политикой государства и его неразрывности. В статье также содержится информация о понятии внешней политики, ее сущности, компонентах политики и эволюции определений, данных термину внешняя политика. При анализе структуры внешней политики на основе источников подчеркивалось, что важнейшей составляющей внешней и внутренней политики является общество, т.е. люди.

KIRISH

Xalqaro munosabatlar tobora umuminsoniy, xilma-xil, keng qamrovli, xalqaro huquqning barcha subyektlari uchun birdek majburiy bo'lib bormoqda. Shu munosabat bilan ularni yaxlit tizim sifatida ko'rib chiqish kerak va bugungi kunda ushbu davlat o'zi a'zo bo'lgan va xalqaro munosabatlar tizimidan ajratilgan deb hisoblansa, davlatning tashqi siyosatini tushunish ma'lum darajada mushkullik keltirib chiqaradi. Shuningdek, xalqaro munosabatlarda faol ishtirok etish uchun qo'shimcha imkoniyatlar ochadigan xalqaro tashkilotlarda ishtirok etish kabi muhim tashqi siyosat sohasini alohida ta'kidlash zarur. Dunyodagi global o'zgarishlarning zamonaviy sharoitida tashqi siyosatga madaniy omil ta'sirining oqibatlarini muammosi alohida ahamiyatga ega. Madaniyat xalqlarning eng barqaror o'zaro ta'siri, ularning bir-birini boyitishi va tushunishi uchun maydon vazifasini bajaradi. Jumladan insoniyat va mamlakatlarga ularning qadriyatlarini, nuqtai nazarlarini, manfaatlarini, urf-odatlarini, tarixiy umidlari va qo'rquvlarini aks ettiruvchi madaniy farqlari ta'sir qiladi. [1 Кучмий А.П. Влияние культурологических факторов на структурные части мировой политики / Вестник «Международные отношения». 22. С. 151 – 153.] Turli davlatlar va mintaqalar mavjudlikning dastlabki bosqichida ildiz otgan va davlat tajribasini shakllantirgan va ma'lum darajada davlat va uning siyosiy, falsafiy va madaniy xususiyatlarining

ta'siri ostida bo'lgan turli darajadagi strategik ustunlikka ega. Shu bilan birga, xalqaro huquq turli huquqiy madaniyatlarning hamkorligiga, ularning umumiy va individual rivojlanishiga, simbioziga qaratilgan. Umuman olganda, tashqi siyosat davlatning o'xshash mamlakatlar faoliyat yuritadigan muhitga moslashish darajasiga, hamkorlikka bog'liq bo'lib, har bir mamlakat birinchi navbatda o'z milliy manfaatlarini boshqaradi, shuning uchun ham bu manfaatlarining uyg'unligi, ularni o'ziga xosligini hisobga olish zarur.

ASOSIY QISM

Tashqi siyosat – bu davlatning xalqaro maydondagi, tashqi siyosiy faoliyatning boshqa subyektlari bilan munosabatlarini tartibga soluvchi, o'zaro ta'sir qiluvchi davlatlarning iqtisodiy, demografik, xarbiy, ilmiy-texnikaviy va madaniy imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda, o'zaro munosabatlarni tanlashni ifodalovchi xalqaro huquq subyekti sifatida tushuniladi. Tashqi siyosatning asosiy vazifalari davlatning davlatlar tizimidagi mavqeyini mustahkamlash orqali uning ijtimoiy tuzilishini mustahkamlash, shuningdek, xalqaro maydonda xalq manfaatlarini himoya qilishdan iborat. Xalqaro huquqning har tomonlama xavfsizlik huquqi va davlatlarning insoniyat oldidagi jamoaviy javobgarligi, rivojlanish huquqi sifatida samaradorligi tinchlikparvar kuchlar faoliyatini ta'minlashda konstruktiv xalqaro aloqa ishtirokchilarining hamkorlikni nazarda tutuvchi ikkita asosiy vazifani ya'ni, xalqaro hamjamiyat allaqachon egalik qiladigan mexanizmni hamda yangi huquqiy normalarni ishlab chiqishni nazarda tutadi. [2 Мгалоблишвили В.И. Внешняя политика государства как категория современной политической науки. Международный научный журнал «инновационная наука» №10/2015. С 212.] Xalqaro huquqni huquqiy tartibga solish obyekti xalqaro munosabatlar bo'lsa, xalqaro huquq subyektlari davlatlar o'rtasidagi munosabatlardir. Tashqi siyosatni to'g'ri yuritish davlatning eng muhim vazifalaridan biri bo'lib, davlat siyosatining asl mohiyatini belgilab beradi. Chunki har qanday davlatning xalqaro huquq va xalqaro munosabatlarning subyekti sifatida faoliyat yuritishi va rivojlanishi xalqaro huquqning boshqa subyektlari bilan tashqi aloqalarisiz amalga oshmaydi. Ushbu omil mavjud ijtimoiy taraqqiyotning obyektiv zaruratidir. Y.I. Kazansev tashqi siyosatni davlatning xalqaro munosabatlardagi umumiy yo'nalishi deb hisoblaydi. Tashqi siyosat, albatta, davlatning umumiy yo'nalishi, uning dunyo arenasidagi tanlovidir, ammo bugungi kunda bunday tanlovning o'zi yetarli emas, chunki xalqaro huquq subyektlarining hamkorligi, mushtarak maqsadlar asnosidagi hamkorligi zarur. [3 Казанцев Ю.И. Международные отношения и внешняя политика России (XX в.). Новосибирск, 2002. С. 339.] J. Rosenau ta'kidlaganidek, tashqi siyosiy faoliyat ikki bog'liqlikning o'zaro ta'siriga asoslanadi. Ya'ni, xalqaro maydondagi kuchlarning joylashishi va dinamikasi va ichki omillar. Bunday omillarga birinchi navbatda ijtimoiy omillarni kiritish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Davlatlarning tashqi siyosatida xalqaro munosabatlar rivojlanishining tarixiy tajribasini umumlashtirish asosida uni shakllantirishning eng muhim yoʻnalishlari ajratiladi. Ushbu yoʻnalishlardan biri davlat rahbarlarining boshqa davlatlarni oʻzlari uchun kerakli harakatga undash uchun turli vositalardan, jumladan, urushdan foydalangan holda ularga bosim oʻtkazish istagini aks ettiradi. Bu yoʻnalish kuchli tashqi siyosat tamoyilini amalga oshirish bilan bogʻliq boʻlib, bu doʻstona xalqaro munosabatlarni rivojlantirishga yordam bermaydi. Bundan tashqari, ushbu yoʻnalish oʻzaro taʼsir qiluvchi davlatlar oʻrtasidagi qarama-qarshi munosabatlarning aksidir va ilgari oʻrnatilgan xalqaro munosabatlarning buzilishiga olib keladi. Shunga qaramay, bu yoʻnalish zamonaviy davlatlar faoliyatining eʼtibor markazida qolmoqda. Ayniqsa, zaifroq davlatga nisbatan kuchliroq davlat manfaatlari haqida gap ketganda. Tashqi siyosatni shakllantirishning yana bir yoʻnalishi davlatlarning hamkorlikka intilishini aks ettiradi. U davlatlarni xalqaro doʻstona munosabatlarni rivojlantirishga yoʻnaltiradi. Natijada doʻstona xalqaro siyosat kabi hodisa rivojlanadi. Shunday qilib, xalqaro siyosat turli davlatlarning oliy institutlarining oʻzaro hamkorligi asosida shakllantirilishi va oʻzaro taʼsir qiluvchi davlatlarning tashqi siyosati ustidan maxsus nazorat tizimi tashkil etishi aniqlandi. Bundan tashqari, tashqi siyosatda betaraflikka rioya qilish kabi yoʻnalishni ajratib koʻrsatish mumkin.

Har bir davlat xalqaro huquq subyekti sifatida jahon miqyosida oʻzining tashqi siyosatini olib boradi, lekin buni tashqi aloqalar boʻyicha vakolatli davlat organlari amalga oshiradi. Hamda ular xalqaro huquqiy tartib tomonidan tan olinishi kerak. Aynan ular maʼlum manfaatlarni hisobga olgan holda va mavjud sharoitlarga qarab tanlov qiladilar. Y.D. Ilyin taʼkidlaganidek, siyosat va huquq doimo oʻzaro uzviy aloqada shuningdek, bu jarayon obyektivdir. Siyosiy hayotdan tashqarida qonun jamiyat hayotidan, amaldan chiqib ketadi, lekin haqiqatda har bir norma hayotning oʻziga xizmat qilishi kerak. [4 Ильин Ю.Д. Международное публичное право: лекции / Ю.Д.Ильин. второй изд., Пересмотр. и доп. М.: Норма, 2008. С. 197.] Siyosat tanlov sifatida xalqaro huquqning rivojlanish yoʻnalishini qatʼiy belgilaydi. Shu bilan birga, milliy huquqning xalqaro huquq bilan oʻzaro taʼsirida tashqi siyosatning roli davlatning xalqaro huquqda milliy manfaatlarni maksimal darajada aks ettiruvchi normalar va institutlarning shakllanishi va rivojlanishini tanlash yoʻliga imkon qadar koʻproq taʼsir koʻrsatishdan va koʻzlangan xalqaro manfaatlarga erishish va rivojlanishga hissa qoʻshishdan iborat. Siyosat jamiyat ijtimoiy va maʼnaviy hayotining hukmron sohasi boʻlib, koʻp jihatdan zamonaviy xalqaro huquqni rivojlanish huquqi sifatida belgilaydi. Davlatlar tashqi siyosatining mohiyati va maqsadi, uning davlat boshqaruvi tizimidagi oʻrni haqidagi gʻoyalar, garchi ular bir-biridan maʼlum rang-barangligi bilan farq qilsa-da, ancha rivojlangan, ravnaq topgan. Shu bilan birga, siyosatsunoslik adabiyotlarida qayd etilgan tashqi siyosatning ayrim xususiyatlari, bizningcha, toʻliqligicha yoritilgan emas va qoʻshimcha mulohaza yuritishni talab qiladi. Keling, misol tariqasida tashqi siyosatga berilgan

ta'riflarining ba'zi ko'rinishlarini va uning xususiyatlarining tegishli talqinini ko'rib chiqaylik. Masalan, quyidagi ta'rif taklif qilinadi: "Tashqi siyosat deganda davlatlar va xalqlar o'rtasidagi munosabatlarni tartibga soluvchi siyosat turi tushuniladi. Tashqi siyosat maqsadlari milliy manfaatlarni aks ettiradi. Ularni amalga oshirish orqali davlat tashqi siyosiy faoliyatni amalga oshiradi". [5 Ирхин Ю.В. Политология. М., 2007. С. 669] Bu qarash, asosan, masalaning umumiy mohiyatini aks ettiradi. Darhaqiqat, davlatlarning tashqi siyosati milliy manfaatlar bilan bog'liq bo'lgan va bir davlatning boshqa davlatlar bilan munosabatlarida faoliyatini yo'naltirish va shu orqali uning millati hayotining tashqi sharoitlarini ta'minlashga qaratilgan siyosatning alohida turidir. Shu bilan birga, ko'rsatilgan pozitsiya biroz tuzatishga muhtoj deya qaraladi. Gap shundaki, turli davlatlar va xalqlar o'rtasidagi munosabatlarni tartibga solish ushbu davlatlardan birining vazifasi emas, balki bu ularning birgalikdagi vazifasi, ya'ni u xalqaro (davlatlararo) siyosat vakolatiga kiradi, masalan, o'zaro munosabatlarda, davlatlar o'rtasidagi shartnomalarda. Bir suveren davlat boshqa bir suveren davlatning faoliyatini uning roziligisiz tartibga sola olmaydi, agar bu, albatta, aniq majburlashni nazarda tutmasa. Binobarin, bir davlatning tashqi siyosati, o'z faoliyatini boshqa davlatlar tomon yo'naltirgan holda, faqat ularning kelgusidagi birgalikdagi faoliyati uchun sharoit yaratishi mumkin, buning natijasida davlatlar va xalqlar o'rtasidagi munosabatlarni tartibga solish mumkin bo'ladi.

Bizningcha, tashqi siyosatning mohiyatini talqin qilishda, birinchidan, umuman siyosatning mohiyatini tushunishni inobatga olgan holda, ikkinchidan, uning maqsadi nuqtai nazaridan, tashqi siyosatni alohida siyosat deb hisoblagan holda davlat boshqaruvi tizimidagi yetakchi funksiyaning alohida hodisasi sifatida yondashish zarur. Davlatning tashqi siyosati, har qanday siyosat kabi, mohiyatan boshqaruv hodisasi bo'lib, ushbu davlat faoliyatining yo'nalishini belgilovchi qarorlarni qabul qilishdan iborat. Ammo ichki siyosatdan farqli o'laroq, davlatning tashqi siyosati boshqa davlatlar bilan munosabatlarda uning ijro etuvchi organlari faoliyatining yo'nalishlarini belgilashga qaratilgan. Shuning uchun bu siyosatning mohiyatini quyidagicha tavsiflash mumkin: davlatning tashqi siyosati siyosiy ta'sirning bir turi bo'lib, u davlatning boshqa davlatlar bilan munosabatlarida ijro etuvchi faoliyatining yo'nalishini belgilovchi muhim qarorlar bilan ifodalanadi. [6 Борисенков А. А. Внешняя политика – вид политического влияния. *Политика и общество* - №4(88), 2012. С 28.] Davlatlarning tashqi siyosati siyosiy ta'sirning alohida turi sifatida uning shakllanishi jarayonida boshqa davlatlarga qaratilgan davlat faoliyatining tegishli shartlari hisobga olinishini nazarda tutadi. Boshqacha aytganda, tashqi siyosiy jarayonlarning mazmunini tashkil etuvchi yetakchi qarorlarning qabul qilinishi bir qator xususiyatlarga ega bo'lib, ularni tushunish tashqi siyosat haqidagi g'oyalarni chuqurlashtirishga xizmat qiladi.

Davlatning tashqi siyosiy jarayonlarini amalga oshirishning eng muhim xususiyati davlatning boshqa davlatlar bilan munosabatlarida faoliyat yo'nalishlarini belgilovchi yetakchi

qarorlarni ishlab chiqish va qabul qilishda qoʻllaniladigan tamoyillarga rioya qilishdadir. Ushbu tamoyillarni hisobga olmasdan turib, zamonaviy davlatlarning tashqi siyosati samarali boʻlishi mumkin emas. Ulardan xalqaro munosabatlarning tarixiy rivojlanishining barcha tajribasi asosida ishlab chiqilgan eng mukammal va ahamiyatlisi har bir davlatning suveren ekanligi va oʻz xalqi hayoti bilan bogʻliq barcha boshqaruv masalalarini mustaqil ravishda hal qilishi bilan bogʻliq. Bu shuni anglatadiki, har bir davlat oʻz boshqaruv faoliyatida boshqa davlat va xalqlarning mavjudligi bilan bogʻliq boʻlgan holatlarni hisobga olmay faoliyat yuritmaydi. Natijada, zamonaviy davlatlarning tashqi siyosati, albatta, realizm tamoyiliga asoslangan holda oʻz oldiga bajarib boʻlmas vazifalarni qoʻymaydi va pragmatizm tamoyiliga asoslangan holda boshqa xalqlarning milliy manfaatlarini hisobga olib bir xalqning milliy manfaatlarini taʼminlashni nazarda tutadi. Bu ikki tamoyil davlatlarning har qanday boshqaruv faoliyatining asosini tashkil qiladi. [7 Мгалоблишвили В.И. Внешняя политика государства как категория современной политической науки. Международный научный журнал «инновационная наука» №10/2015. С 213.]

XULOSA

Yuqorida keltirilgan fikrlarni jamlagan holda xulosa qiladigan boʻlsak, har qanday davlat siyosatining mazmunini, davlat boshqaruvining maqsadlarini belgilaydigan milliy manfaatlar davlat tashqi siyosatining predmeti, shuningdek, uning ichki siyosatining predmeti hisoblanadi. Bundan shuni anglash mumkinki, davlatlarning tashqi siyosatining strategik vazifasi, shuningdek, ularning ichki siyosatining strategik vazifasi davlat boshqaruvining oʻz xalqi uchun qulay turmush sharoitini taʼminlashga qaratilgan strategik vazifasi bilan bir xildir. Shunday qilib, davlatlarning tashqi siyosatining obyekt va subyektiga unga mos ravishda, davlat siyosatining birligini tavsiflovchi va ayni paytda tashqi siyosatning muhim belgisi boʻlgan davlatlarning ichki siyosatining obyekt va subyektiga bilan bir xildir. Davlatda roʻy berayotgan tashqi siyosiy jarayonlarning oʻziga xos xususiyati ularning ishtirokchilari va mohiyatan davlat tashqi siyosatining subyektlari hisoblanadi. Ushbu subyektlarni aniqlash uchun davlat siyosatining birligi gʻoyasiga asoslanib, ularning obyekt va subyektlarining birligidan kelib chiqqan holda davlatning tashqi va ichki siyosati oʻrtasidagi mavjud munosabatlardan kelib chiqish kerak. Bundan kelib chiqadiki, davlatning tashqi va ichki siyosatining subyektlari bir xil odamlardir. Agar gap davlat siyosati haqida ketayotganini hisobga oladigan boʻlsak, davlat boshqaruvi tizimida ushbu siyosatni shakllantirish bilan bogʻliq yetakchi funksiyani butun jamiyat oʻzining barcha xilma-xilligi bilan bajaradi. boshqaruv qarorlarini qabul qiladi va davlat ijroiya institutlari yordamida oʻziga taʼsir qiladi. Bunday xulosa paradoksal boʻlishi mumkin emas va bu masalani qoʻshimcha mulohaza yuritishga ehtiyojni anglatadi. Manbaalardagi maʼlumotlarga asoslanadigan boʻlsak, davlat siyosatining subyektlari juda cheklangan doiradagi insonlardir. Bular davlatning

oliy institutlarining bir qismi bo'lgan va natijada ushbu institutlarda mavjud bo'lgan siyosiy hokimiyatni haqiqatan ham tasarruf etish huquqiga ega bo'lgan jamiyatning ajralmas qismidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Кучмий А.П. Влияние культурологических факторов на структурные части мировой политики / Вестник «Международные отношения». 22. С. 151 – 153.
2. Казанцев Ю.И. Международные отношения и внешняя политика России (XX в.). Новосибирск, 2002. С. 339.
3. Ильин Ю.Д. Международное публичное право: лекции / Ю.Д. Ильин. второй изд., Пересмотр. и доп. М.: Норма, 2008. С. 197.
4. Ирхин Ю.В. Политология. М., 2007. С. 669
5. Борисенков А. А. Внешняя политика – вид политического влияния. *Политика и общество* - №4(88), 2012. С 25-33.
6. Мгалоблишвили В.И. Внешняя политика государства как категория современной политической науки. Международный научный журнал «инновационная наука» №10/2015. С 212-214.